

1915, Jaar der schande

INLEIDING

Binnenkort zullen velen in de BENELUX de tweehonderdste verjaardag van de slag bij Waterloo en de definitieve nederlaag van Napoleon I vieren. Voor enkelen zal dit een aanleiding zijn om dol te feesten in een uitgelaten “Oranje – boven – atmosfeer”, anderen zullen misschien nadenken over wat er daarna is misgelopen in de Nederlanden en nog anderen, zoals ik, zullen met een tikje romantische weemoed mijmeren over de gouden dagen van de Bourgondische en Zuidelijke Nederlanden en in stilte “Hoch Habsburg!” fluisteren. Niettemin blijft de stichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een heuglijk evenement dat mag gevierd worden.

DE ARMEENSE GENOCIDE

Dit gezegd zijnde zou ik het nu kort willen hebben over een andere verjaardag, één die we pas honderd jaar herdenken en die eigenlijk geen enkele reden tot vreugde geeft, wel in tegendeel: namelijk de genocide op het Armeense volk. Op 24 April 1915 werden op bevel van de Turkse eerste minister en minister van Binnenlandse Zaken, Talaat Pasja, in Istanboel honderden etnische Armeniërs gearresteerd en geëxecuteerd. Het ging meestal om leden van de welstellende Armeense zakenelite, maar ook om eenvoudige middenstanders. Deze arrestaties vormden het startsein voor een grootschalige orgie van moorden, plunderingen en verkrachtingen op de Armeense bevolking binnen het Ottomaanse rijk; een bloedbad dat de beschaafde wereld niet meer had gekend sinds de dagen van Gengis Khan. Ongeveer 1.500.000 etnische Armeniërs zouden hierbij het leven laten. Duitse en Amerikaanse diplomaten, die als geallieerden, of als burgers van een neutrale staat, een relatieve vrijheid van beweging hadden in het Ottomaanse Rijk, hebben regelmatig hun regeringen in gedetailleerde rapporten op de hoogte gebracht. Het was echter pas na 1918 dat de volledige omvang van de massamoorden duidelijk werd.

Hoe is het ooit zover kunnen komen? Zoals dikwijls barst een conflict niet van vandaag op morgen los en hebben ook hier zowel de Europese grootmachten als de Armeniërs zelf, de storm niet zien aankomen. Toen het Ottomaanse Rijk eenmaal stevig gegrondvest was, genoten de Armeniërs en ook de andere christelijke groepen van een relatieve vrijheid onder de Turkse overheersing. Zij waren als groep wel beschouwd als tweederangsburgers en als zodanig aan talloze pesterijen onderworpen, maar zij mochten min, of meer vrijelijk hun belofde belijden en werden niet systematisch vervolgd. Christenen uit de rijke Fanariotenwijk van Istanboel konden het binnen de Ottomaanse regering trouwens ook redelijk ver schoppen. Vele christelijke topfunctionarissen werden op tijd en stond weliswaar letterlijk een kopje kleiner gemaakt, maar – sarcastisch genoeg – was dit ook het lot van hun moslimcollega's en zelfs van prinses van het regerende huis. Deze fragiele vreedzame co-existentie werd echter brutaal aan flarden gescheurd met de opkomst van het nationalisme in Europa in het begin van de 19de eeuw. Te beginnen met Griekenland in 1830, volgden de meeste Europese Balkanlanden elkaar in snel tempo op en tegen het einde van de eeuw had Turkije, op Albanië na, haast al zijn Europese bezittingen verloren. Die opeenvolgende Balkanoorlogen, of ze nu tegen Rusland, of één van de westerse mogendheden gevoerd werden, hadden echter zware gevolgen voor de christelijke onderdanen van de sultan – kalief. Geleidelijk aan werden deze laatste een soort van persona non grata binnen het rijk en dienden zij als uitlaatklep voor de opgekropte Turkse frustraties. Dit leidde regelmatig tot bloedbaden en pogroms, waarvan de eersten trouwens reeds plaatsvonden in 1821. Een van de voornaamste slachtoffers was toen de Grieks – Orthodoxe Patriarch van Constantinopel, Georgios V. Op 22 Apr 1821 werd hij door de Turken, terwijl hij de paasliturgie opdroeg, uit de kathedraal weggesleept en aan de poort van zijn residentie opgehangen. Initieel waren deze pogroms quasi uitsluitend gericht tegen de Griekse bevolking, omdat de Grieken ondertussen openlijk in rebellie waren getreden tegen de Sublime Porte. De andere bevolkingsgroepen werden voorlopig nog met rust gelaten. De Armeniërs zorgden er in die periode ook voor dat ze zich ver van alle oproer hielden. Hun historisch vaderland lag niet in Europa en zij wensten niet bij Europese conflicten

betrokken te worden. Deze houding leverde hen trouwens de officiële dankbaarheid van de Turkse overheden op. De rust was echter van korte duur. Een deel van het historische Armenië (het zogenaamde Khanaat van Erevan) werd na het verdrag van Turkmenchai in 1828 definitief aan de sjah van Perzië onttrokken en geannexeerd door Rusland. In een poging om hun nieuwe onderdanen wat tegemoet te komen, verleenden de Russische onderkoningen van de Kaukasus de Armeniërs een beperkte inwendige autonomie. Deze hield weliswaar niet veel in, maar was al veel meer dan ze binnen het Ottomaanse rijk hadden en de Armeense intellectuelen binnen Turkije begonnen met meer dan gewone belangstelling naar het Russische keizerrijk te kijken. Per slot van rekening was Rusland immers ook een christelijke staat en het ging de Armeniërs in dit land merkkelijk meer voor de wind dan hun lotgenoten binnen het Ottomaanse Rijk. Ongeveer 25000 – 30000 etnische Armeniërs emigreerden in de daaropvolgende jaren trouwens naar Rusland. Binnen Turkije zelf bleef de ontevredenheid voorsnog binnen de limieten. De Armeniërs hadden geen geschoolde woordvoerders en hun grieven bleven initieel beperkt tot zuivere basiskwesties zoals meer rechtszekerheid tegen Turkse en Koerdische uitbuiters in de streek waar zij woonden (Oost – Anatolië). Onder invloed van Armeense intellectuelen die in Europa gestudeerd hadden, kregen de eisen langzaamaan, maar zeker echter een meer politiek karakter en bovendien bezetten Russische troepen na de zoveelste Russisch – Turkse oorlog (1877 – 1878) bijna heel Oost – Anatolië. De Armeniërs maakten van die gelgenheid gebruik om er bij tsaar Alexander II op aan te dringen dat deze zou van zijn Turkse collega een nieuw statuut zou afdwingen voor diens Armeense onderdanen. Zo gebeurde ook en in het vredesverdrag van San Stefano in 1878 werd als voorwaarde voor een Russische terugtrekking gesteld dat het bestuur in de zes Armeense provincies van Oost – Turkije grondig moet hervormd worden. In de praktijk is daar echter weinig van terecht gekomen. Londen eiste van Sint-Petersburg dat het zijn troepen sneller terugtrok en het enige concrete resultaat van de Vrede van San Stefano was het ontstaan van een nationale Bulgaarse staat. Het resultaat voor de Armeniërs was wel dat zij weerloos aan de wraak van de Ottomaanse administratie waren overgeleverd. Sultan Abdul-Hamid II besloot de ondankbaren een lesje te leren dat ze niet licht meer zouden vergeten. Koerdische lokale milities, de zogenaamde Hamdian, kregen gedurende jaren vrije hand om voedselvoorraden te plunderen, vee te stelen en bijkomende belastingen op te leggen. Initieel waren de Armeniërs weerloos en konden ze niet anders dan die milities te laten begaan, maar uiteindelijk organiseerden ze zich en met behulp van een politieke beweging in de diaspora (Hunchak, of Hunchakyan), kwam op verschillende plaatsen georganiseerd gewapend verzet tot stand. Dit verzet leidde uiteindelijk tot een ongeziene repressie en naar schatting werden tussen 1894 en 1896 300.000 – 500.000 etnische Armeniërs omgebracht en werden 2493 dorpen vernield. In de stad Urfah werd een kerk in brand gestoken en de 3000 gelovigen hadden de keuze tussen in de vlammen opgaan, of naar buiten komen en dood geschoten te worden. De mogendheden hadden daar reeds kunnen reageren, maar het protest bleef vooral verbaal en buiten enkele persartikels die Abdul – Hamid II afschilderden als een slachter, gebeurde er niets. De Turken hadden geleerd dat ze, zolang ze voor alle grote mogendheden een strategisch belangrijke positie bezetten in het “Grote Spel”, ongestraft hun gangen konden gaan. De Armeniërs werden geslachtofferd op het altaar van de geopolitiek. Er zijn weliswaar enkele pogingen geweest om onder Europese druk de nood van de Armeense bevolking te verlichten, maar deze pogingen zijn op niets uitgedraaid. Op een bepaald moment gingen de Turken zelfs akkoord met de benoeming van een christelijke, of zelfs Europese gouverneur – generaal voor het geheel van de zes Armeense provincies. Deze gouverneur zou door de grote mogendheden aangeduid worden voor een periode van 5 jaar. Het plan werd echter nooit uitgevoerd omdat WO I stokken in de wielen kwam steken. Bovendien had ondertussen ook in het Ottomaanse rijk een revolutie plaatsgegrepen. Officieel was het rijk een constitutionele monarchie geworden. In de praktijk lag de hele uitvoerende macht in handen van een duivels triumviraat met aan het hoofd Talaat Pasja als Groot-Vizier en Minister van Binnenlandse Zaken, Enver Pasja als Minister van Oorlog en Djemal Pasja als Minister voor de Marine. Alle drie behoorden ze tot de zogenaamde Jong – Turken, een nationalistische beweging die eerder pan – Turks was dan Ottomaans. Vanuit die ideologie moesten alle vijandelijke niet – Turkse bevolkingsgroepen gedeporteerd en/of vernietigd worden om plaats te maken voor Turken. Koerden en Arabieren werden aanvankelijk nog als mogelijke bondgenoten beschouwd, maar de Armeniërs moesten uitgeroeid worden. De rechtstreekse aanleiding voor de genocide had echter niet met ideologie te maken. De schuldige was de Russische opmars in Oost – Anatolië en de vernietigende nederlaag die de Ottomaanse troepen hadden moeten incasseren. Na de

slag bij Sarikamish (29 Dec 14 – 05 Jan 15), bleven van het 118.000 man sterke Derde Ottomaanse Leger van Hafiz Hakki pasja nog amper 40.000 man over. Al de rest was dood, of gevangen genomen. Voor Enver pasja kon het niet anders, of de Armeniërs binnen Turkije hadden de Russen geholpen. Dit was een leugen en iedereen wist dit, maar de militaire top, Enver Pasja op kop, moest zijn hachje redden en had een zondebok nodig. De gruwelen die daarop volgden, zijn met geen woorden te beschrijven. In een eerste fase werden alle weerbare Armeense mannen geliquideerd. Diegenen die gedurende die fase onmiddellijk werden doodgeschoten, of opgehangen, behoorden tot de gelukkigen. Sommigen werden eerst afschuwelijk verminkt en stierven een langzame dood in onmenselijke pijnen. Anderen werden gekruisigd. Het lot van de tweede golf was al niet veel beter. Vrouwen en kinderen werden door weer en wind gedeporteerd. Diegenen die onderweg niet stierven door de slagen, vernederingen en mishandelingen van hun bewakers, stierven wel door kou en ontbering. Voor de enkelen die het nog haalden tot Aleppo en de Syrische woestijn, stonden de Koerden op hen te wachten, om het werk van de Turkse beulen af te maken. Zoals gezegd, verloren ongeveer 1.500.000 Armeniërs hierbij het leven. Dit is de tweede grootste genocide na de Holocaust. Tot op heden ontkent het officiële Turkije echter elke verantwoordelijkheid in dit drama: “Wij betreuren wat er gebeurd is, maar de Armeniërs werden gedeporteerd voor hun eigen veiligheid. Van genocide kan dus geen sprake zijn.” Nochtans, wie de definitie van de Verenigde Naties over “genocide” erop naleest, hoeft niet meer te twijfelen: “een van de volgende handelingen, gepleegd met de bedoeling om een nationale, etnische, godsdienstige groep, dan wel een groep, behorende tot een bepaald ras, geheel of gedeeltelijk als zodanig te vernietigen: 'het doden van leden van de groep; het toebrengen van ernstig lichamelijk of geestelijk letsel aan leden van de groep; het opzettelijk aan de groep opleggen van levensvoorwaarden die gericht zijn op haar gehele of gedeeltelijke lichamelijke vernietiging; het nemen van maatregelen, bedoeld om geboorten binnen de groep te voorkomen en het gewelddadig overbrengen van kinderen van de groep naar een andere groep.” De Armeniërs zijn dus wel degelijk het slachtoffer geworden van een genocide. Overigens waren ze daarin niet alleen. Samen met hen werden ongeveer 275.000 Assyrische christenen gedeporteerd en vermoord.

Een hoofdstuk apart vormt de genocide op de Grieken, omdat hij ook na WO I is blijven verder duren. Initieel werden de etnische Grieken van Turkije op dezelfde manier behandeld als de Armeniërs. Het aantal slachtoffers was echter veel kleiner (300.000 – 700.000, afhankelijk van de bronnen), omdat de Grieken in het West – Turkse kustgebied eerder ongemoeid werden gelaten. De getroffen bevolkingen kwamen vooral uit de regio van de Zwarte Zee (het Russisch front). Na WO I veranderde dit echter bruusk. Tijdens de oorlog had de Britse regering de Grieken namelijk een territoriale uitbreiding ten koste van Turkije in het vooruitzicht gesteld als ze aan de oorlog zouden deelnemen aan de zijde van de geallieerden. Dat hadden ze dan ook gedaan en nu legde Athene zijn territoriale eisen op tafel. Om er geen twijfel over te laten bestaan dat het Griekenland menens was, bezetten Griekse troepen reeds op 15 Mei 1919 de stad Smyrna (nu Izmir) in West – Anatolië. De onderhandelaars op de verschillende vredesconferenties in Parijs, verzetten zich tegen een annexatie, maar aanvaardden de voldongen feiten en gingen wel akkoord met een Grieks protectoraat over dit gebied. Dit vormde de rechtstreekse aanleiding tot de Grieks – Turkse oorlog (1919 – 1922) en tot een nieuwe golf van moorden (ongeveer 350.000 Grieken). Dit keer waren er echter Griekse strijdkrachten aanwezig en de Turken hebben in vele gevallen lik op stuk gekregen. Ik heb geen juiste gegevens over het exacte aantal Turkse doden, maar het is geweten dat Griekse troepen bij hun terugtocht een politiek van de verbande aarde toepasten en ongeveer 250 dorpen werden in brand gestoken.

CONCLUSIE

- Wijlen Rudolph Rummel, een US professor in Politieke Wetenschappen schat het totale aantal christelijke doden veroorzaakt door opeenvolgende Ottomaanse en Turkse pogroms/deportaties tussen 1900 en 1923 ergens tussen 3.500.000 en 4.300.000. Tot op vandaag weigert Turkije de feiten onder ogen te zien en, hoewel sommige bronnen binnen het Turkse establishment de massamoorden als een historisch feit beginnen te beschouwen, blijven de autoriteiten de feiten verbloemen en soms zelfs ontkennen. Belangrijk is dat Turkije een NATO – partner is en dat het land ook wil tot de EU

toetreden. Beide allianties worden dikwijls – en in de eerste plaats – gedefinieerd door de gemeenschappelijke waarden die hun lidstaten delen. Aan welke waarden wordt hier gedacht? Aan welke waarden dachten de politieke tenoren Verhofstad, Dehaene (+) en Vandenbroucke wanneer ze in 2005 in hun open brief een Turks lidmaatschap van de EU bepleitten? Het uitvoeren van een genocide is één zaak, maar door hem op de koop toe te banaliseren, pleegt men ook nog eens een geestelijke moord op de nagedachtenis van de slachtoffers. Men kan zich onder die omstandigheden dan ook ernstig de vraag stellen of er met een dergelijk land überhaupt over eender welk bondgenootschap, of lidmaatschap moet onderhandeld worden.

- Deze vraag is des te prangender omdat Turkije blijkbaar volhardt in de boosheid. Na een militaire invasie in 1974 bezette het ongeveer 36% van het eiland Cyprus [*wat ongeveer overeenstemt met het aandeel van de Turks – Cypriotische minderheid (290.000 personen) in de totale Cypriotische bevolking (1.100.000 personen)*] en riep er een onafhankelijke republiek uit, die trouwens enkel door Ankara wordt erkend. Op zichzelf kan men de invasie nog begrijpen. Grieken en Turken stonden al jaren letterlijk met getrokken messen tegenover elkaar op Cyprus en de militaire staatsgreep van 15 Juli 1974 liet Ankara waarschijnlijk niet veel keuze als het een regelrechte annexatie door de Grieken wilden vermijden. In het Turkse gebied wordt de Grieks – orthodoxe cultuur echter systematisch vernietigd. In het totaal werden 575 kerken, kapellen, of kloosters, geplunderd en geheel, of gedeeltelijk vernietigd; 81 kerken werden gedwongen omgevormd tot moskeeën en 41 anderen werden ingericht als depot voor het Turkse leger. Welke waarden worden hier verdedigd? Waarom wordt Turkije niet onderworpen aan sancties omwille van de vernietiging van het cultureel erfgoed van Cyprus? Wat is de bedoeling van de georganiseerde immigratie vanuit Turkije naar het eiland?
- Tot slot denk ik dat het niet ongepast is om ook eens kort uit te wijden over een andere, levensechte, genocide, namelijk deze tegen Christenen die nu aan de gang is in Syrië en Irak. Tijdens het Saddam regime leefden er in Irak ongeveer 1.400.000 christenen. Daarvan zouden er nu nog ongeveer 300.000 overgebleven zijn. De rest is gevlucht of uitgemoord. In Mosul, een stad waar christenen 1600 jaar thuis waren, zou nu zelfs geen enkel christen meer overgebleven zijn. In Syrië spelen zich dezelfde taferelen af. Hoewel er ook christenen aan de kant van de oppositie staan, vormen zij een geliefkoosd doelwit voor de terroristen van de Islamic State. Zo zijn er van de 160.000 christenen die voor het begin van het conflict in de stad Homs leefden, nog amper 1000 overgebleven. Ook hier gebeurt “too little too late”. Er is inderdaad een internationale coalitie op gang gezet tegen het verderfelijke barbarendom van de Islamic state, maar de resultaten zijn niet meteen om over naar huis te schrijven. Voorlopig lijken de Koerden trouwens de enigen wiens objectieven vooruitgang boeken – en dat mag ook – maar over de christenen wordt met geen woord gerept. De nood is nochtans hoog en de vraag dringt zich meer en meer op of de internationale gemeenschap na een thuisland voor de Joden en de Koerden, ook niet eens een thuisland voor de Christenen van het Midden – Oosten zou moeten overwegen. Hoe dit thuisland er moet uitzien is nu speculatie. Belangrijk is dat er ergens een territorium, of territoria worden bepaald, waar christenen van een bestuurlijke autonomie genieten en zich manu militari kunnen beschermen.